

Ольга М. Сазонець

**НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЯВЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ
ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ І КРАЇНАХ СВІТУ**

У статті згідно з концепцією заробітної плати проведено порівняльний аналіз цієї категорії в різних країнах світу. Виявлено тенденцію зростання заробітної плати в Україні. Одержано залежність пропозиції робочої сили від реальної заробітної плати. За допомогою показника еластичності пропозиції із заробітної плати виявлено основні тенденції розвитку робочої сили в Україні.

Ключові слова: заробітна плата; пропозиція робочої сили; реальна заробітна плата; еластичність пропозиції.

Форм. 3. Рис. 1. Табл. 4. Літ. 14.

Ольга Н. Сазонець

**НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ВЫЯВЛЕНИЮ ТЕНДЕНЦИЙ
ОПЛАТЫ ТРУДА В УКРАИНЕ И СТРАНАХ МИРА**

В статье согласно концепции заработной платы проведен сравнительный анализ этой категории в разных странах мира. Выявлена тенденция роста заработной платы в Украине. Получена зависимость предложения рабочей силы от реальной заработной платы. С помощью показателя эластичности предложения по заработной плате выявлены основные тенденции развития рабочей силы в Украине.

Ключевые слова: заработная плата; предложение рабочей силы; реальная заработная плата; эластичность предложения.

Olga M. Sazonets¹**SCIENTIFIC APPROACHES TO IDENTIFYING TRENDS IN LABOUR
REMUNERATION IN UKRAINE AND WORLDWIDE**

According to the wages concept a comparative analysis of this category throughout the world has been carried out. The growth trend of wages in Ukraine is observed. The relation between labor supply and real wages in Ukraine is established. Based on wages elasticity, major tendencies of workforce development in Ukraine are identified.

Keywords: wages; labor supply; real wage; elasticity of supply.

Постановка проблеми. Добробут населення будь-якої держави відзначається показником заробітної плати. Розмір заробітної плати залежить від умов праці, її складності, професійно-ділових якостей працівника.

За концепцією Д. Рікардо, зарплата є грошовим виразом «мінімуму засобів існування» [9]. За А. Смітом, заробітна плата включає в себе вартість життєвих засобів людини, щоб вона могла «працювати» [11]. А. Маршал в «життєво необхідні засоби» включає вже засоби «щоб працювати» і «щоб жити» [14].

Аналіз останніх публікацій. За словами К.І. Шишкіної, «у понад 50% країн мінімальна зарплата радше є межею фізіологічного виживання людини, а не точкою відтворення робочої сили та гідних умов існування» [13]. Вченою визначено сутність поняття «мінімальна заробітна плата», її юридичну, історичну та економічну складові у світі й Україні. У статті М.М. Коваленко та С.В. Тивончук встановлено теоретичні засади формування облікової політики підприємства в частині оплати праці та виявлено шляхи її удосконалення в систе-

¹ National University of Water Management and Natural Resources, Rivne, Ukraine.

мі матеріального стимулювання, розроблено методологічні основи та рекомендації щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму регулювання оплати праці [5]. Г.Т. Куліков оцінив вплив сучасної економічної кризи на розміри заробітної плати, її тінізацію, зайнятість населення, а також на взаємозв'язок заробітної плати і продуктивності праці в контексті збереження і розвитку трудового потенціалу України [6].

О.С. Дем'яненко та О.В. Гребенікова розглянули заробітну плату з позицій матеріального стимулювання трудової діяльності на підприємствах [3]. У своїй статті вони розглянули чинники, які деструктивно впливають на систему матеріального стимулювання трудової діяльності в результаті трансформації відносин власності, що відбувається у вітчизняній економіці, а саме: штучне заниження заробітної плати; порушення зв'язку між продуктивністю праці і розміром трудової винагороди; відсутність зв'язку між рівнем освіти, кваліфікації і оплатою праці; слабкий інституціональний захист прав власності на робочу силу; втрата працею захисної функції; дестимуляція інтелектуальної праці; звуження можливостей для самореалізації у процесі праці і через працю.

Завдання дослідження – спираючись на визначення функцій заробітної плати вчених-класиків, визначити місце заробітної плати у сучасній економіці, особливості її встановлення в різних країнах світу, вивчити залежність пропозиції робочої сили від реальної заробітної плати.

Цілями дослідження є аналіз розміру заробітної плати у США, порівняння її із заробітною платою в європейських державах, виявлення тенденцій зміни заробітної плати в Україні, побудова залежності пропозиції робочої сили від реальної заробітної плати, проведення розрахунку еластичності пропозиції робочої сили від реальної заробітної плати у довгостроковому періоді.

Основні результати дослідження. Заробітна плата в різних країнах суттєво відрізняється. Однією з економічно розвинених країн є США, і заробітна плата в цій країні є однією з найвищих.

Однією з найбільш високооплачуваних професій в США є професія лікаря. За 2013 р. середня зарплата лікаря в США становила 150 тис. дол. США [12]. Зворотний бік медалі – в США платна медицина, і якщо в нашій країні лікування оплачується з кишені платників податків, то в США – безпосередньо тими, хто лікується. Причому ціни на медичні послуги настільки високі, що найбільш необхідні працюючі сім'ї не можуть дозволити собі лікуватися в лікарнях. Найбідніші сім'ї в США – це люди з доходом менше 40 тис. дол. США на рік на сім'ю з 3 осіб. Є медичні страховки, але вони коштують від 200 до 1000 дол. США в місяць на людину, залежно від штату, соціального стану суб'єкта, медичної установи та обсягу послуг страхування [12]. Найменші зарплати в США – у різноробочих, вантажників, мийників посуду, прибиральників і представників професій, що не вимагають спеціальної освіти. За даними на 2013 р. зарплата на таких посадах становить близько 8 дол. США на годину [12]. У табл. 1 наведено рівень зарплат США на початок 2013 року.

В європейських країнах заробітна плата на 15% нижче, ніж у США. Однак якщо виключити країни Східної Європи, виявиться, що зарплата в Європі на 23% вище, ніж в Америці – і є одним з найвищих показників у світі. Згідно з

даними Європейського інституту статистики (Eurostat), у 2011 р. більше всього отримували британці – 3118 євро в місяць. На такому ж високому рівні була середня заробітна плата в Нідерландах – дещо більше 3 тис. євро. Третє місце займала Німеччина з показником у 2980 євро [10].

Таблиця 1. Рівень річних зарплат у США на початок 2013 р. [12]

Професії	Рівень заробітних плат, тис. дол. США
Лікар	80–250
Вчитель	50–150
Інженер	40–150
Поліцейський	40–70
ІТ-фахівець	50–130
Програміст	60–130
Пожежник	20–35
Водій	40–60
Оператор верстата	40–80
Менеджер середньої ланки	40–90
Автоінструктор	60–100
Різноробочий, вантажник, дворник	25

Трохи нижче, але все одно високою була середня зарплата в країнах Північної Європи: Данія – 2947 євро, Швеція – 2576 євро. Жителі Бельгії в середньому заробляли – 2784 євро, Австрії – 2746 євро, Ірландії – 2639 євро, Франції – 2462 євро [10].

У країнах Південної Європи – в Італії, Іспанії, Греції – середня заробітна плата була нижче середньоєвропейського показника і перебувала в проміжку від 2161 євро до 2344 євро. Менше 2 тис. євро заробляли жителі Португалії (1712 євро), Польщі (1320 євро), Угорщини (1213 євро), а у Румунії і Болгарії – менше 1 тис. євро [10].

У 2012 р. конкретні цифри дещо змінилися, проте тенденція залишилася та сама: скандинавські країни і Німеччина займають перші місця в Євросоюзі за рівнем середньої заробітної плати. Болгарія, Румунія і Польща замикають цей список, а найбільше серед країн Східної Європи в середньому заробляють чехи.

Що стосується міст, жителі яких заробляють більше за інших, то, хоча раніше пальмою першості стабільно утримував Лондон, сьогодні ситуація змінилася. Різні рейтингові агентства будують свої рейтинги на основі різних показників, однак майже завжди сходяться на думці, що в список найбагатших міст Європи входять наступні: Женева, Цюрих, Осло, Копенгаген, Дублін, Люксембург, Стокгольм, Гельсінкі, Вена, Женева, Цюрих, Париж, Мюнхен, Франкфурт, Берлін, Брюссель [10].

Мінімальна заробітна плата в країнах Євросоюзу [7] набагато випереджає українську заробітну плату, яка складала у 2011 р. 1004 грн. Навіть з урахуванням зарплат номінальний рівень зарплати в країнах Європи ще дуже високий. В умовах протидії кризі в Європі знизили заробітну плату. У результаті більшість її жителів почала витрачати більше коштів на їжу, транспорт, ЖКХ. Товари ж тривалого користування залишаються поза межами придбання.

Незалежно від кризових явищ, середня зарплата українців постійно зростає: у липні 2013 р. вона становила 3429 грн, що на 1,5% вище рівня червня 2013 р. (3380 грн), а відносно липня 2012 р. ріст становив 8,8% [4].

Таблиця 2. Мінімальна місячна заробітна плата в окремих країнах Євросоюзу, євро [7]

Країни	2001	2005	2008	2009	2010	2011
Бельгія	1129	1210	1323	1388	1388	1429
Болгарія	42	77	112	123	123	123
Чеська республіка	145	238	318	303	307	324
Естонія	102	172	278	278	278	278
Ірландія	977	1238	1462	1462	1462	1462
Іспанія	506	599	700	738	739	748
Франція	1105	1252	1301	1329	1344	1365
Латвія	99	115	228	255	254	282
Литва	121	152	232	232	232	232
Люксембург	1274	1467	1590	1662	1704	1758
Угорщина	158	231	283	266	264	287
Мальта	539	558	617	635	660	665
Нідерланди	1167	11265	1346	1390	1412	1430
Польща	211	209	325	297	319	348
Португалія	390	437	497	525	554	566
Румунія	49	82	138	146	139	158
Словенія	391	490	553	589	666	748
Словацьчина	102	168	255	296	308	317
Велика Британія	994	1161	1196	1054	1123	1112
Греція	548	668	794	840	863	870

За даними Міністерства соціальної політики, протягом 2010–2013 рр. середній рівень зарплат в Україні виріс на 1309 грн – з 1906 грн (за підсумками 2009 р.) до 3215 грн (у січні-липні 2013 р.). У першому півріччі 2012 р. її розмір становив 2951 грн [4].

Якщо порівняти зростання споживчих цін у 2010–2013 рр. зі зростанням середньої заробітної плати, то отримуємо, що номінальна середня зарплата (68,7%) виросла на 54,7% більше, ніж споживчі ціни (14%). Таким чином стан українських працівників поліпшився [4].

Зростання заробітної плати призводить до зростання доходів, попиту на товари, відтак зростає виробництво й економіка в цілому. Забезпечення зростання реальних зарплат і реальних доходів населення є одним із основних завдань уряду. Необхідно також збільшити частку зарплат у ВВП країни і у загальних доходах населення. Сьогодні частка зарплати у загальних доходах становить лише 42% [4], що знижує мотивацію населення.

Так, частка заробітної плати у ВВП в країнах Євросоюзу становить 60–65%, у Канаді – близько 52%, США – 58%, Японії – 75%. Що стосується частки заробітної плати в собівартості продукції, то, за європейськими нормами, вона становить близько 30–35%, в Україні цей показник ледь перевищує 12%, тобто майже в 3 рази менший [4].

Проблемою в нашій країні є також різка розбіжність рівнів заробітної плати у столиці і у регіонах. Наприклад, у Києві середня заробітна плата складає 5238 грн. В той же час у Тернополі – 2505 грн, тобто вдвічі менше. Крім цього, не зважаючи на зростання зарплат в освіті та медицині (відповідно на 9,4% і 7,6% порівняно з липнем 2012 р.), вони ще істотно (на 13% і 15,6%) відстають від середньої зарплати по країні. Тому уряд, розробляючи Держбюджет

України 2015 р., має особливу увагу звернути на необхідність підвищення зарплат саме цим категоріям працівників [4].

Проаналізуємо залежність пропозиції робочої сили в Україні від її ціни – заробітної плати. При розрахунку реальної заробітної плати використаємо індекс інфляції. Розгляд проводимо у довгостроковому періоді – за 2001–2012 роки. Скористаємося даними табл. 3.

Таблиця 3. Показники пропозиції робочої сили та заробітної плати в Україні за 2001–2012 роки [8]

Рік	Середня зарплата, грн	Індекс інфляції, %	Реальна зарплата, грн	Пропозиція робочої сили, тис. осіб
2001	311	125,8	247,22	1028794
2002	376	106,1	354,38	1055216
2003	462	99,4	464,79	1003655
2004	590	108,2	545,29	998944
2005	806	112,3	717,72	903497
2006	1041	110,3	943,79	780862
2007	1351	111,6	1210,6	660398
2008	1806	116,6	1548,9	876229
2009	1906	122,3	1558,5	542827
2010	2239	112,3	1993,8	563968
2011	2633	109,1	2413,4	501413
2012	3026	104,6	2892,9	526200

Залежність пропозиції робочої сили від реальної заробітної плати буде виглядати наступним чином (рис. 1). Скачок пропозиції до 876229 тис. осіб відповідає реальній заробітній платі у 1548,9 грн. Це відбулося у 2008 році. У зв'язку з великими темпами зростання спостерігався великий обсяг пропозиції робочих місць, в той час, коли криза дала про себе знати низькою заробітною платою. Таким чином спостерігається різкий скачок безробіття.

Як бачимо з рис. 1, ми отримали поліноміальну лінію тренда

$$S = 0,0799p^2 - 463,98p + 10^6, \quad (1)$$

де S – пропозиція робочої сили; p – середня реальна заробітна плата.

Величина достовірності апроксимації R^2 дорівнює 0,8564, що говорить про достовірність апроксимації.

Функція залежності пропозиції від заробітної плати знижується, хоча в класичному варіанті вона має бути висхідною. Ця розбіжність пояснюється нестачею в останні роки в Україні кваліфікованих кадрів. Їх заробітна плата зростає, а кількість пропонованих робочих кадрів знижується. Також в останні роки в Україні знизилась загальна чисельність населення. Крім того, в Україні багато робітників уходять в тінь.

Визначимо еластичність пропозиції робочої сили по ціні (середній реальній заробітній платі).

Еластичність по ціні визначається за формулою:

$$E_s = \frac{pdS(p)}{Sdp}. \quad (2)$$

В нашому випадку вона буде виглядати так:

$$E_s = \frac{P}{0,0799P^2 - 463,98P + 10^6} (0,1598P - 463,98). \quad (3)$$

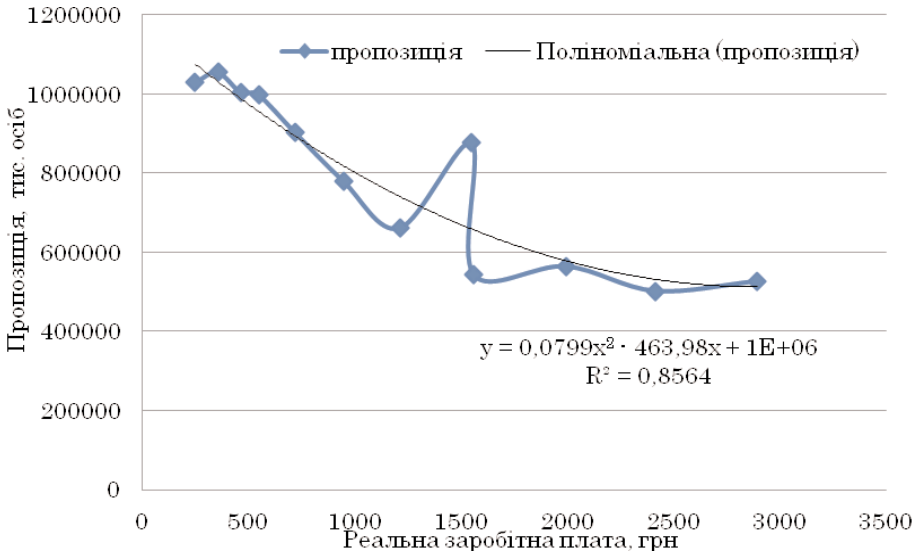

Рис. 1. Залежність пропозиції робочої сили від реальної заробітної плати, авторська розробка

Еластичність пропозиції по заробітній платі представлена в табл. 4.

Таблиця 4. Розрахунок еластичності пропозиції від реальної заробітної плати у довгостроковому періоді, 2001–2012 роках, авторські розрахунки

Реальна заробітна плата	Пропозиція	Еластичність
247,22	1028794	-0,11788378
354,38	1055216	-0,17071464
464,79	1003655	-0,22595996
545,29	998944	-0,26660542
717,72	903497	-0,35400859
943,79	780862	-0,46671911
1210,6	660398	-0,58964821
1548,9	876229	-0,70879837
1558,5	542827	-0,71124515
1993,8	563968	-0,7383801
2413,4	501413	-0,54691704
2892,9	526200	-0,01498212

Пропозиція нееластична (менше за абсолютним значенням 1), що означає старіння населення – молодь не освоює нові професії, спостерігається низька народжуваність населення, відбувається витік за межі країни молодих кадрів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Заробітна плата в США є одною з найвищих. Заробітна плата в Європейському Союзі на 15% нижче, ніж у США, але у окремих розвинутих країнах Європи вона є вищою. В умовах

протидії кризі в Європі знизили заробітну плату. Диспропорції в заробітній платі існують і в Україні. Ці диспропорції носять як регіональний характер, так і мають структурні недоліки, що пов'язано з великими конкурентними перевагами європейського ринку праці та відтоку капіталу.

Середня зарплата по Україні за 2010–2013 рр. показала зростання більше, ніж зростання цін.

Збільшення реальних зарплат і реальних доходів населення є одним із основних завдань уряду. Необхідно також підняти частку зарплат у ВВП країни і у загальних доходах населення, у собівартості продукції. Потрібно вирівняти заробітну плату по різних областях країни. Окремо стоїть питання підвищення заробітної плати працівникам освіти та медицини.

Функція залежності пропозиції від заробітної плати знижується, хоча в класичному варіанті вона має бути висхідною. Ця розбіжність пояснюється нестачею в останні роки в Україні кваліфікованих кадрів. Їх заробітна плата зростає, а пропозиція робочої сили знижується. Також в останні роки в Україні знизилась загальна чисельність населення. Крім того, в Україні багато робітників працюють в тіньовому секторі економіки.

Розрахунок еластичності пропозиції від реальної заробітної плати у довгостроковому періоді (2001–2012 рр.) виявив, що пропозиція нееластична (менше за абсолютним значенням 1), що означає старіння населення – молодь не освоює нові професії, спостерігається низька народжуваність населення, відбувається витік за межі країни молодих кадрів. У подальшому необхідно провести аналогічний аналіз в Україні та світі у посткризовий період.

1. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 №108/95-ВР із змінами і доп. // zakon.rada.gov.ua.

2. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці / Міжнар. бюро праці. – Женева, 1999. – Т. 1, 2. – 1560 с.

3. Дем'яненко О.С., Гребенікова О.В. Заробітна плата як головний чинник матеріального стимулювання трудової діяльності на підприємствах // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2012. – №4. – С. 18–27.

4. Добробут громадян зростає // Інформаційно-аналітичний бюлетень КМУ. – 25.05.2014 // www.info-kmu.com.ua.

5. Коваленко М.М., Тивончук С.В. Заробітна плата в системі матеріального стимулювання та її відображення в обліковій політиці підприємства // Економічні науки. – Серія: Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(3). – С. 303–309.

6. Куліков Г.Т. Заробітна плата в кризовий період у контексті її впливу на трудовий потенціал // Економіка і прогнозування. – 2011. – №3. – С. 80–94.

7. Минимальная зарплата в Европе // spydell.livejournal.com.

8. Праця України 2012 р.: Стат. збірник / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 323 с.

9. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения // ek-lit.narod.ru.

10. Середні заробітні плати в країнах Європи // www.kadrovik.ua.

11. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2007. – 511 с.

12. Уровень зарплат в США // thisisusa.ru.

13. Шишкіна К.І. Мінімальна заробітна плата як державна соціальна гарантія та світовий досвід її визначення // Продуктивність агропромислового виробництва. – Серія: Економічні науки. – 2013. – Вип. 23. – С. 32–36.

14. Marshall, A. (1890). Basic Principles of Economics. London: Macmillan and Co., Ltd.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2014.